

Չարխանը թէպէտ ստէպ կը կրկնէ Սովետական հայրենիք եւ իր տեսլարանը կ'ընդարձակուի մինչեւ բեւեռային երկիրներ, սակայն երկիր մը կար փոքրիկ, Արարատի հովանիին տակ, ուր կը տեսնէ Սէր ու ծաղիկ, հոն չքնաղ երեւանն է, վարդագոյն քաղաք. ուսկից կ'անցնին Նայիրեան կոյսերը սեւաչ, ասես քէ լի-նեն մի մի վառ կակաչ: Ինքը եւ իրեն պէս հազարներ կը դոհուին, բայց իր Ախալ-ցըխան, իր Սիրուշը, Ղարաբաղն ու Նախիջևանը եւ Ախալքալաքը տակաւին Հայաստանի անունը չեն կրեր:

Բախտին մէկ տարօրինակ խաղով՝ Չարխան իր կեանքի լոյս արեւը կը փակէր հոն, Վոլկայի ափերուն, ուր տարիներ առաջ ուրիշ թաղձոտ բանաստեղծ մը՝ Տէրեան, Օրէնսդուրի մէջ, Վոլկայի ափերուն պիտի հանգէր: Հոգիով իրարու նման, բանաստեղծութեամբ իրարու հայելի, թերեւս հոն դանեն հանգիստ քուն մը՝ սիրտ սրտի մօտ:

Ստալինի նուիրումը քերթուածը՝ սովորական բանաձեւերով կազմուած է. հանճարեղ, մեծագոր, հանճարներից հանճարեղ որ ամէն տեղ է, ամէն սրտում կ'ապրի, բայց այսօր այդ արեւն ալ մարեցաւ. եւ մեր ականջներուն ու սրտին աւելի մօտ են եւ անկեղծ ու հարազատ՝ բնութեան, սիրոյ եւ հայրենիքի նուիրումը զգալուն տաղերը:

Միշտ գերել է ջահել հոգիս
Բարձունքն անհաս սէզ սարերի.
Աղամանդեայ սարն իմ Մասիս
Սէզ գազաթը ամպին գերի:...

Նա սիրած է Արաղի ոսկեփրփուր ջու-

րը, Մանթաշի ծաղկունքը վառ, Սեւան լճի ջրերը մութ: Իր սիրտն անբաժան մընացեր է հայրենի ծաղիկներէն, աղջիկներէն,

Ի՞նչ չքնաղ ես, որքան սիրուն սիրեկան,
Մայրըդ ա՛ստղ է, թէ արեգակ լուսափայլ:
Աչերիդ պէս երկնում աստղեր դեռ չըկան:...

Կարելի չէ այս փոքրիկ հատորը փակել՝ առանց Դերենիկին հետ երկար ապրելու, առանց իր երիտասարդ դարուն երազելու եւ անյայտ դերեղմանին վրայ փունջ մը ծաղիկ դնելու. փունջ մը հայրենի ծաղիկներ այն հազարաւոր հայ երիտասարդներուն՝ որ ինկան հեռաւոր աշխարհներու մէջ, որոնց արեւն անպայման դեղեցիկ սերմեր պիտի հասցնէ այն փոքրիկ աշխարհին համար, որպէսզի սահմանէն անդին սրբազան շիրիմներ յարութիւն առնեն: Տէրեանին հետ երազեց, իսահակեանով պատկերացուց հայրենիքը. բայց իր անկեղծ եւ ինքնարուստ հոգին դրաւ ամէն մէկ տողի մէջ, եւ ինքն եղաւ իր սրտին եւ տենչերուն բանաստեղծը:

Երբ այս տողերը կը գրեմ, աչքերուս առջեւ կ'արշալուսնայ Մանթաշի սարէն ծաղող արեգակը, որ զիս ալ օրօրեց: Փոցխով գետի ափին հեղօրէն տարածուած Ախալցխան իր կապոյտ աքաւիտներով՝ դարձանային բուրմունք կու տայ հէզ Սիրուշին, որ չեմ դիտեր՝ սեւեր հազած թէ դարձեալ հարս՝ Դերենիկ Չարխանին անթառամ ծաղիկներով կ'արբենայ:

Հ. ՎԱՀԱՆ ՅՈՎՀԱՆՆԵՍԵԱՆ

ԼԵՋՈՒԱԿԱՆ

ՀԵՏԱԳԱՅ ԹԷ ՅԵՏԱԳԱՅ

Տարիներ առաջ, Հ. Արսէն Ղազիկեան եւ Պր. Եր. Տէր Անդրէասեան բանավէճ մը ունեցան «Ետագայ» բառի մասին:

Հ. Ա. Ղազիկեան կը պնդէր, թէ «Ետագայ» բառ դոյութիւն չունի հայերէնի մէջ, ուղիղ ձեւն է «հետագայ»: Ահաւասիկ իր խօսքերը. «Յետագայ» բառ գոյի իր խօսքերը. «Յետագայ» բառ գոյութիւն չի կրնար ունենալ, որովհետեւ յուսման չի կրնար դալ, ետեւէ չի ցողը՝ առաջ չի կրնար դալ, ետեւէ չի կրնար դալ» (Մի՛ գրէք... այլ գրեցէք Բ. տպ. էջ 4):

Հ. Ա. Ղազիկեանի դէմ, Եր. Տէր Անդրէասեան, պաշտպան կանգնած էր «Ետագայ» ձեւին. բայց պէտք է խոստովանել՝ թէ Տէր Անդրէասեան պէտք եղածին պէս չկրցաւ պաշտպանել «Ետագայ» որպէս ուղիղ ձեւ:

Եր. Տէր Անդրէասեանի սխալը հոն էր, որ «Ետագայ» կը պաշտպանէր ետեւէն որ «Ետագայ» կը պաշտպանէր խօսեկոյնի իմաստով ալ: Ահաւասիկ իր խօսքերը. «Ետ» կը նշանակէ ետք, ետեւ, քերք. «Ետ» կը նշանակէ յետագայ կը նշանակէ ետեւէն, այնպէս որ յետագայ կը նշանակէ ետքը, ետեւ, ետեւէն եկող. — յետագայ իրողութիւնները»:

Հ. Ա. Ղազիկեանն ալ, Եր. Տէր Անդրէասեանի այս սխալին՝ շատ տրամադրեալ էր կը պատասխանէր. «Յետ իրաւ է բանօրէն կը պատասխանէր. «Յետ ոչ եթէ կը նշանակէ ետք, ետեւ. բայց ոչ եթէ կը նշանակէ յետագայ չի կրնար ետեւէն տեւել. որով՝ յետագայ չի կրնար ետեւէն տեւել նշանակել, այդպիսի բառ եթէ գոյութիւն ունենար իսկ»: (Մի՛ գրէք... էջ 48):

Հ. Ղազիկեանի հետեւելով՝ շատեր, միշտ եւ ամէն տեղ, սկսան «հետագայ» ձեւը գործածել. իսկ ուրիշներ շարունակեցին գրել «Ետագայ»:

Այսօրու թերթերուն մէջ, երկու ձե-

ւերն ալ գործածուած կը տեսնենք անխնայ տիր:

Այսպէս «Ազգակ» օրաթերթի միւլտոյն էջին վրայ երկու ձեւերն ալ կան. «Նե-րոն... հետագային բերտ էր ու վայրագ» (Ազգակ, 17 Հոկտ. 1960, էջ 9.): Գիշ (Ազգակ, 17 Հոկտ. 1960, էջ 9.): Գիշ (Ազգակ, 17 Հոկտ. 1960, էջ 9.):

«Հասկ»ի 1961 Յունուարի թիւին մէջ կը կարդանք. «Հետագային պարբերաբար պիտի հրատարակենք պատասխաններ» (էջ 8):

Ընդհակառակն, «Մասիս» շաբաթաթերթը կը նախընտրէ «Ետագայ» ձեւը. «Ունինք Արկէոսեան Երզնու բեկորներ միայն, յետագայ հեղինակներէ մէջերը ունեն» (Մասիս, 2 Մարտ 1961, էջ 9.):

«Չարթոն» օրաթերթը կը գրէ «հետագայ տողերուն մէջ...» (12/2/61, էջ 1.): Փարիզի «Յառաջ» օրաթերթին կ'առնենք սա տողերը «ծնած է Լիթուանիա եւ յետագային ամերիկեան հպատակ դարձած» (3 Սեպտ. 1960, էջ 9.):

Հայկական «Արեւել» օրաթերթին կը քաղենք. «Արեւին շուրջ արբանեակներու յետագայ արձակումները փաստեցին» (16 Սեպտ. 1960, էջ 9.):

Վերի մէջբերումները կը բաւեն ցոյց տալու համար՝ թէ տակաւին լաւ կերպով չէ լուսարանուած «Ետագայ»ի հարցը: Ներկայ տողերով կու գամ ցոյց տալու՝ թէ երկու ձեւերն ալ ուղիղ են, եւ թէ՛ մէկը միւսին տարբեր իմաստ ունի. այն-պէս որ կարելի չէ ամէն տեղ «հետագայ» կամ «Ետագայ» գրել անխտիր, ինչպէս թերթերէն շատերը կ'ընեն:

